

90 ideer for fremtidens landbruk i Norge

Anbefalinger fra Høyres utvalg for ny landbrukspolitikk

Juni 2024

Innholdsfortegnelse

Visjon.....	4
Forord.....	5
Utvalgets sammensetning:	6
Norsk landbruk får Norge til å spire!	7
En næring i endring	8
10 ideer for en enklere og mer helhetlig landbrukspolitikk.....	8
En innovativ, teknologisk og konkurransedyktig næring	10
10 ideer for en mer innovativ og teknologivennlig næring	11
Beredskap og selvforsyning i en ny tid	12
10 ideer for å ruste Norge bedre mot kriser som påvirker matsystemet.....	13
En grønnere og mer bærekraftig landbrukspolitikk.....	14
30 ideer for å gjøre norsk landbruk grønnere	15
Økonomisk robusthet i møte med fremtiden	17
11 ideer for å ruste norsk landbruk bedre økonomisk	17
Forbrukerne i sentrum	19
Markedsregulering.....	19
Importvern.....	20
Reiseliv og lokale matopplevelser	20
11 ideer for å ta mer hensyn til norske forbrukere	20
Bærekraftig skogforvaltning	22
10 ideer for en bedre skogpolitikk.....	22
Sluttnoter	24

Visjon

Den 12. september 2040 er den unge bonden Ellen Engen på vei til utmarksbeitet inne ved Starmoen nær Heradsbygd i Innlandet.

Dagen før satte hun og en nabo i gang en helautomatisk skurtresker som går hele døgnet, så lenge den har lading. Akkurat nå veksler den på å bruke strøm fra solceller og den lille vindmølla hun satt opp for et par år siden. Treskeren kjører også om natta – fargesensorene som hindrer den i å ta umodne områder eller områder med mye ugras virker ved hjelp av data samlet inn i samarbeid med dronene. Appen gir henne god oversikt rett på mobilen som blir analysert med kunstig intelligens og kommer med anbefalinger til henne. Det samme drivverket som gjennom sommeren har drevet automatisk ugrassprøyting og gjødsling, er også basert på fargeavlesning. Om natta er det den norske landbruksroboten Thorvald 3.0 som gjør andre tilsynsoppgaver. Vanningen styres av sensorer i bakken – og av Ellen og naboenes gode skjønn. De har samdrift på vel 800 mål bygg i år, til neste år er det planer om småpotet for eksport.

Ellen skal innom Starmoen for å se til kuene på utmarksbeitet. Hun får betalt ekstra for utmarksforede kuer, men må dokumentere gjennom GPS-merking at de faktisk har vært i området hele tiden. Nå har GPSen vist at to av dem har ligget stille veldig lenge, og et varsel på mobilen har sagt ifra om at hun burde sørge for at noen sjekker hva som har skjedd. Ofte sender Ellen dronene for å sjekke, men i dag skal hun uansett videre til Elverum for å møte en last med fiskeavfallsgjødsel fra Frøya. På lastebilen har hun med fiskefôrpellets laget av overflødig skoggrønt fra tomta ved Starmoen. Ellen skal levere halvannet tonn i retur til gjødselprodusenten. Hun har fast kontrakt på det, sommer som vinter. Dessuten liker hun godt å se til dyra selv, det er viktig at de har det bra.

Hydrogenbilen er ikke hennes egen, den er leaset fra Glommen og Mjøsen skogsdrift. Det er de som holder lageret for fiskefôr på Jømna. Ellens egne driftsbygninger bruker hun til gardsbutikk, snøfresergarasje og lager for en nettbutikk med tysk og engelsk hestesportsutstyr. I tillegg selger hun strøm til naboene siden både tak og vegger er dekket av rimelige solcellepaneler. Både beslutningen om å sette opp solceller og plassering og utforming av driftsbygningene har hun valgt på egenhånd. Etter at gården fikk en egen reguleringsplan der eieren bestemmer slikt selv. Dyra er også i fellesfjøs, med plass til både kjøttfe og noen få telemarkskyr de har for melka. Men melkeproduksjon ligger stort sett lenger unna lavlandet ved Glomma.

I år har hun virkelig lykket med de nye plantene hun har begynt å dyrke vertikalt inne, og hun er stolt av å kunne pakke og selge direkte til den lokale kjøpmannen.

Forord

Høyres visjon for norsk landbruk i 2040 er et landbruk som er moderne, innovativt og bærekraftig. Et landbruk som skal sikre oss tilgang på ren, norsk mat, produsert over hele landet. Høyre ønsker en landbrukspolitikk som gjør næringen attraktiv å jobbe i og som samtidig leverer god beredskap, et tradisjonsrikt og flott kulturlandskap, lavere utslipp, spredt bosetting og trygg mat som forbrukerne etterspør.

Norsk landbruk og matproduksjon påvirkes av en rekke utviklingstrekk i samfunnet. Likevel har mange av virkemidlene og ordningene ligget fast i mange tiår, samtidig som overføringene til jordbruket har økt kraftig - uten at det har bidratt til nevneverdige endringer i situasjonen for landbruket.

Det er på tide å løfte blikket og tenke nytt rundt hvordan vi ønsker at landbruket skal være i fremtiden. Norsk landbruk ønsker mer innovasjon og en sterkere satsing på teknologi. Landbrukspolitikken må markedstilpasses i større grad og kutte mer utslipp for å være bedre rustet for kriser.

Dette utvalget lanserer derfor en meny på 90 ideer på veien til 2040, og ønsker debatten om forslagene velkommen!

Lene Westgaard-Halle, landbrukspolitisk talsperson i Høyre

Utvalgets sammensetning:

- Lene Westgaard-Halle, leder, stortingsrepresentant
- Margret Hagerup, stortingsrepresentant
- Jon Gunnar Pedersen
- Oluf Ulseth
- Tore Grobæk Vamraak
- Christine B. Killi
- Hans Aasnæs
- Ann Elin Harnes

Utvalget har i perioden arbeidet har pågått vært på åtte gårdsbesøk, møtt alle markedsregulatorene, interesseorganisasjoner, faglagene og arrangert seminar med 30 ulike aktører tilknyttet norsk landbruk. Det har også vært avholdt høring blant Høyres medlemmer og regionale konferanser over hele landet med landbruk som tema.

Dokumentet er ment som en idebank på veien til en mer moderne, norsk landbrukssektor, og ikke et helhetlig forslag til ny landbrukspolitikk. Derfor har utvalget konsentrert seg om et utvalg av områder innenfor landbrukspolitikken.

Norsk landbruk får Norge til å spire!

Norsk landbruk har i mange år vært en bærebjelke i samfunnet, og denne rollen vil bare bli enda viktigere i årene som kommer. Med stadig mer uforutsigbare klimaforhold og globale handelsutfordringer er det viktig å ha et sterkt innenlands landbruk som sikrer oss nok mat av høy kvalitet.

Bøndene spiller en avgjørende rolle i å sikre god matberedskap.

Dersom Norge skal klare å møte de store utfordringene landbruket og norsk matproduksjon står overfor, er det viktig ikke å låse norsk landbruk inn i eksisterende mønstre som hindrer det å finne en god balanse mellom nødvendige reguleringer og fleksibilitet for innovasjon og vekst. Det handler om å forandre for å bevare.

Derfor er det viktig å legge til rette for et dynamisk og konkurransedyktig landbruk, noe som er avgjørende for å sikre langsiktig økonomisk vekst og innovasjon i møte med utfordringene landbruket allerede står overfor og vil møte frem mot 2040.

De overordnede målene i norsk landbrukspolitik har ligget fast lenge:

- Matsikkerhet
- Landbruk over hele landet
- Økt verdiskaping
- Bærekraftig jordbruk

Det er utfordrende at mange og til dels motstridende mål i den norske landbrukspolitikken gjør den både vanskelig å forstå, vanskelig å måle og vanskelig å følge opp. Det kan også bidra til at måloppnåelsen blir dårligere enn den kunne blitt, og at samfunnskostnadene blir unødvendig høye. Det gjør landbrukspolitikken også lite tilgjengelig og mindre transparent enn den bør være.

Konkretiseringen av de overordnede målene skjer gjennom utformingen av virkemidler under jordbruksavtalen. Ifølge Riksrevisjonen medfører forhandlingselementet mellom staten og landbrukets en risiko for at de overordnede målene Stortinget har satt for jordbrukspolitikken, i for liten grad styrer utformingen av de konkrete virkemidlene.¹

Utvalget ser behovet for å ha færre overordnede mål for norsk landbrukspolitik og foreslår å avgrense disse til matsikkerhet og verdiskaping.

En næring i endring

Norsk landbruk har gått gjennom store endringer de siste tiårene, og har på mange måter vært en av våre mest omstillingsdyktige næringer.

I 1969 var en gjennomsnittlig norsk gård på cirka 62 dekar. I dag er gjennomsnittsarealet økt til 262 dekar, mens det totale jordbruksarealet forblir uendret, omkring 10 millioner dekar.ⁱⁱ Arealet som tilhører landbrukseiendommer, utgjør imidlertid over tre fjerdedeler av det norske fastlandet.

Antallet melkekyr i Norge er omtrent 202 000.ⁱⁱⁱ Til sammenligning var tallet nesten 400 000 i 1980, hvilket innebærer en halvering. Til tross for denne nedgangen har melkeproduksjonen holdt seg stabil på omtrent 1 500 millioner liter årlig i samme periode. Derimot har melkekonsumet per innbygger blitt halvert i løpet av denne tiden.^{iv}

I 1980 konsumerte hver innbygger 55 kg kjøtt årlig. I dag har dette tallet økt til 77 kg per innbygger.^v På 1980-tallet ble kun 3-4 prosent av matkornet vårt produsert i Norge. I dag har denne andelen økt til nesten 70 prosent.^{vi}

Omstilling har vært normen, og vil også fortsette å prege landbruket i tiden fremover. Det handler derfor om å være forberedt, og å styre endringene i en retning som er til det beste for både bonde og forbruker. Omstillingen er viktig for å bevare, men samtidig utvikle norsk landbruk til det beste for både bønder og forbrukere.

Skal vi være godt forberedte på endringene og utfordringene som kommer, og skal vi styrke norsk matproduksjon mot 2040, er det svært viktig å sikre rekrutteringen til næringen. At flere unge bønder ikke finner yrket attraktivt og velger alternativer til å overta og drifte en gård, er en utfordring som bekymrer. Enhver selvstendig næringsdrivende som er varig avhengig av uforutsigbar offentlig støtte vil føle en usikkerhet som er større enn den som allerede følger av markedssvingninger, konkurranse, kostnadsendringer og biologisk risiko.

Som selvstendig næringsdrivende har næringsutøverne i landbrukssektoren en unik mulighet til å skape sin egen arbeidsplass med utgangspunkt i det totale ressursgrunnlaget på eiendommen. Dette er trolig en av flere faktorer som verdsettes høyt av de som velger å gå inn i landbruket. Det er derfor nødvendig med en kombinasjon av tiltak som hegner ekstra om unge bønder, med særlige grep som gjør det mulig å bære investeringer i nye teknologier, bidrar til sosial bærekraft gjennom gode velferdsordninger, reduserer mengden reguleringer og gjør det lettere å selv disponere de mange ressursene en gård og bonde rår over.

10 ideer for en enklere og mer helhetlig landbrukspolitikk

1. Sette to overordnede mål for norsk landbrukspolitikk: Matsikkerhet og verdiskaping.
2. Foreta en helhetlig gjennomgang av norsk landbrukspolitikk med mål om å modernisere og forenkle den.

3. Reformere jordbruksoppgjøret og integrere det tettere i den øvrige økonomiske politikken.
4. Forenkle og redusere antall tilskuddsordninger. Sørg for at planverk blir mindre detaljstyrende og enklere for bonden å forholde seg til, og gi et større handlingsrom for utvikling av landbruksenhetene, blant annet gjennom å effektivisere og modernisere byråkrati, regelverk, virkemiddelapparat og landbruksforskning.
5. Igangsette en samlet analyse av næringens relative konkurransekraft og utviklingsmuligheter for styrking av denne, blant annet med mål om å gjøre det enklere for bønder å skape inntekt og utvikle gårdsdriften sin.
6. Inkludere et årlig samfunnsregnskap av landbruket i jordbruksoppgjøret.
7. Legge bedre til rette for å bevare det norske kulturlandskapet, men i større grad skille mellom støtte som går til dette formålet og det som går til økt matproduksjon. Alle bønder bidrar uavhengig av hvor mye tid de bruker på jordbruket, men det gir ulike forutsetninger. Derfor bør det skilles mer mellom ulike driftsformer.
8. Gi bonden større muligheter til å bygge på egen eiendom, og lettere kunne utnytte mulighetene de har på sine eiendommer.
9. Satse på yngre bønder gjennom sterkere avlastning ved store nødvendige og langsiktige investeringer.
10. Forenkle skattesystemet og gjøre det mer næringsnøytralt mellom ulike distriktsnæringer og inntektskilder på og utenfor gården. Det samlede skattetrykket på små og mellomstore selvstendig næringsdrivende bør reduseres.

En innovativ, teknologisk og konkurransedyktig næring

Bedre teknologi, mer robuste plantesorter, bevisst avlsarbeid og systematisk bygging av kompetanse og kunnskap har allerede bidratt til økt produktivitet i norsk landbruk. På flere områder innen landbruket ser vi norske suksesshistorier vi kan være stolte av. Landbruket har gjennom tiår vært en foregangsnaering for ny teknologi, nye dyrkingsmetoder og avl og fremvekst av nye plante- og dyreslag. Disse suksesshistoriene må det bli flere av for at norske landbruksprodukter skal kunne være lønnsomme, trygge og ha muligheten til å stå i konkurranse med utenlandske produkter også i fremtiden.

De senere årene har flere norske bønder sett nettopp muligheten i nye, innovative og teknologiske løsninger i landbruket. Disse løsningene har gitt grobrunn for flere såkalte landbruksteknologi-bedrifter, en næring som er i ferd med å bli en av verdens raskest voksende. Etablerte norske landbruksteknologi-bedrifter har gode muligheter for eksport, men bedriftene må skaleres opp, og det må tilrettelegges for at flere tør å satse i et internasjonalt marked.

I tillegg til å være en forretningsmulighet, vil økt bruk av moderne teknologi kunne bidra til å effektivisere matproduksjonen, øke dyrevelferden, kutte utslipp og gjøre hverdagen enklere for bonden.

Norsk landbruk har unike fortrinn i form av god dyrehelse, lite bruk av antibiotika og sprøytemidler og et klima som gir gode vekstforhold. Det er derfor et rom for å styrke konkurranseevnen for den norske matproduksjonen, både i hjemmemarkedet, men også i utenlandske markeder hvor norske produkter har særlige konkurransefortrinn. For å opprettholde en høy matproduksjon, bør tapte markedsandeler hjemme erstattes gjennom eksport. I eksportmarkedet ligger det et vekstpotensiale for en samlet norsk landbruksbasert matproduksjon. Kvalitet på produktene og profilering vil være viktige elementer. Merking av norske produkter vil også ha en betydning. For de fleste jordbruksprodukter har ikke Norge kapasitet til å operere i utenlandske volummarkeder. Ved eksport må en derfor satse på kjøpesterke nisjemarkeder hvor det er mulig å ta ut en høyere pris for høyere kvalitet. Det bør dermed utredes hvordan Norge i større grad kan eksportere enkelte jordbruksprodukter til betalingsdyktige markeder internasjonalt i fremtiden.

Norsk landbruk må fortsette å innovere og utvikle seg, og det bør også legges bedre til rette for utvikling og eksport av norsk landbruksteknologi. Konkurranse, parallelt med landbruksaktørenes innovasjonsevne, er avgjørende for satsing på nye bærekraftige produksjonsmetoder, effektive markeder og utviklingen av nye og forbedrede produkter gjennom hele verdikjeden.

EU fører en omfattende og offensiv landbrukspolitik, og frem mot 2040 er det fornuftig å se norsk landbrukspolitik i et europeisk perspektiv. Norsk landbrukspolitik bør over tid samordnes med, og etter hvert bli en del av det europeiske landbrukspolitiske samarbeidet slik det vil være i 2040. Et slikt utgangspunkt gir ikke automatisk svar på hvordan den europeiske landbrukspolitikken vil se ut da, men det er likevel rimelig å anta at EU vil fortsette å

ha en felles politikk for landbruk (Common Agricultural Policy), med et åpent marked uten særlige interne tollbarrierer og et felles tollsystem mot tredjeland. Samtidig kan nye medlemsland, som Ukraina, påvirke graden av omfordeling, detaljregulering og særlige tilpasninger sammenlignet med i dag.

EUs "Farm to Fork"-strategi^{vii} viser at de overordnede målene for landbruk er ganske like de norske, men hvor den regionalpolitiske dimensjonen er mindre tydelig. Strategien har som mål å skape et rettferdig, sunt og miljøvennlig matsystem. Strategien fokuserer på å sikre tilstrekkelig og tilgjengelig mat, redusere klimaavtrykket, beskytte miljøet, sikre inntektsnivået for bønder, fremme bærekraft, redusere avfall og styrke matsikkerheten. Strategien retter seg mot hele matkjeden, fra produksjon til forbruk, og inkluderer tiltak for å fremme reduksjon i bruk av kjemikalier og bedre dyrevelferd. Det er derfor naturlig å se norsk landbrukspolitikk i sammenheng med dette.

10 ideer for en mer innovativ og teknologivennlig næring

1. Stimulere til økt bruk av presisjonslandbruk gjennom å legge bedre til rette for teknologiutvikling i landbruket.
2. Sørge for stabile rammevilkår og konkurransedyktig skattenivå for privat næringsliv, slik at norske aktører innen landbruksteknologi og videreforedling har mulighet til å satse og utvikle seg i Norge.
3. Øke satsningen på næringsrettet forskning og utvikling.
4. Få på plass en egen strategi for eksport av landbruksteknologi.
5. Etablere et eget katapultsenter for landbruksteknologi.
6. Legge til rette for økt arealavhengig produksjon slik som urban landbruksproduksjon og vertikalt landbruk.
7. Legge til rette for og ta i bruk muligheter innen bioteknologi for økt produksjon, moderne plante- og dyreavl og klimatilpassede vekster.
8. Redusere byråkratiske hindre for utvikling og eksport av varer og teknologi
9. Utvikle en eksportrettet konkurransestrategi for kvalitetsprodukter fra norsk landbruk, inspirert av fiskeri og havbruk.
10. Knytte norsk landbrukspolitikk tettere mot landbrukspolitikken til EU, gjennom først å utrede de viktigste gap og muligheter i et felles europeisk marked, sammenlignet med dagens situasjon.

Beredskap og selvforsyning i en ny tid

God matberedskap er avgjørende for Norges nasjonale sikkerhet og stabilitet. I et land med variert klima og geografi, sikrer en robust, lokal matproduksjon at folk har tilgang til nødvendige næringsmidler selv under globale kriser eller handelsavbrudd. Dette har også både Totalberedskapskommisjonen og Riksrevisjonen påpekt.^{viiiix}

Som et lite land er det likevel begrenset hvilken isolert nasjonal beredskap vi kan bygge opp for en langvarig krise. Her kan Norden spille en helt ny og mye viktigere rolle i beredskapsarbeidet. Nå som vi er i samme forsvarsallianse for første gang på 500 år, er det på tide å utvide perspektivene knyttet til det mulige samarbeidet om matberedskap. I en krisesituasjon kan det for eksempel være enklere for folk i Nordland å samarbeide med Nord-Sverige enn Oslo eller Rogaland for å sikre innbyggerne nødvendige forsyninger.

At Sverige og Finland nå er en del av NATO kan føre til styrket regionalt samarbeid og sikkerhet, noe som igjen kan forbedre stabiliteten og forutsigbarheten i landbrukssektoren. Dette kan for eksempel inkludere felles tiltak for å sikre tilgang på viktige innsatsfaktorer som gjødsel og dyrefôr, eller felles beredskapslagring av mat. Det kan også effektivisere transport av landbruksprodukter mellom landene og bidra til raskere respons ved eventuelle kriser som påvirker matforsyningen. Norge har store grasressurser og ikke minst en stor proteinproduksjon fra havbruk og fiske. Mengden fisk som til enhver tid står i norske merder kan derfor være viktig for forsyningsbalansen i de andre nordiske landene i en krisetid.

Samlet sett kan NATO-medlemskapet for Sverige og Finland bidra til å styrke ikke bare den militære, men også den sivile beredskapen, inkludert mat- og miljøberedskapen i Norden. Det fordrer at man ikke ser på alle matprodusenter utenfor Norges grenser med skepsis. Den norske grensehandelen mot Sverige og Danmark bekrefter at mange forbrukere ikke føler en slik usikkerhet.

Parallelt med styrket nordisk samarbeid er det viktig å redusere sårbarheten i matforsyningen gjennom å diversifisere og styrke produksjonen av den maten vi trenger. Dette vil bidra til å sikre at Norge kan klare seg selv i tilfeller med eksterne kriser eller forstyrrelser i verdensmarkedene. Derfor bør denne evnen styrkes.

Norge har høy selvforsyning av husdyrprodukter, men relativt lave selvforsyningsgrader for energirike plantevekster til mat. Det er avgjørende at vi lykkes med en omlegging av norsk matproduksjon til økt produksjon av plantebaserte produkter både til mat og fôr, både for å gjøre oss bedre rustet for kriser, men også for å ruste landbruket for fremtiden.

Samtidig er det viktig å minne om at selvforsyningsgraden er basert på normalt kosthold med de varene forbrukerne handler i butikken, og må ikke forveksles med selvforsyningsevne. I en langvarig krisesituasjon med fullstendig isolasjon vil vi kunne legge om kostholdet i Norge. Mange av varene som vi importerer, slik som sukker, ris, sjokolade og avokado kan ikke produseres i Norge. De er svært kaloririke

og bidrar dermed på å trekke selvforsyningsgraden målt i kalorier ned. Det gjør at selvforsyningsgrad ikke gir et godt bilde av matsikkerheten, eller evnen vi i Norge har til å tilpasse oss og sikre befolkningen mat i en krisesituasjon. Et alternativt mål til selvforsyning er dekningsgrad. Dekningsgraden tar, i motsetning til selvforsyningsgraden, hensyn til eksport, og den er på nærmere 90%.^x Ser vi Norden under ett er vi en matvareeksporterende region.

Det er videre viktig for beredskapen å opprettholde bosetting i hele landet, men tiltakene for å sikre dette kan ha ulik karakter og bæres av ulike støtteordninger i ulike regioner. Offentlige tiltak må hensynta de ulike forutsetningene og utfordringene de ulike landsdelene har, slik grunnlaget for kanaliseringspolitikken har vært. Samtidig er ikke landbruket den eneste distriktsnæringen vi har som kan opprettholde bosetting, beredskap og arbeidsplasser. Det finnes langt flere muligheter i distriktene i dag, enn før internett og den teknologiske utviklingen av de siste 30 årene. Mange politikkområder utenom landbrukspolitikken er også viktige for å gjøre det attraktivt å bo i distriktene.

10 ideer for å ruste Norge bedre mot kriser som påvirker matsystemet

1. Bruke dekningsgrad som mål på hvor godt rustet vi er i Norge til å sikre befolkningen mat i en krisesituasjon.
2. Sikre at vi fortsatt er selvforsynte på de produktene vi i dag er selvforsynte med.
3. Satse på norsk planteproduksjon, som korn, frukt og grønnsaker.
4. Se norsk matberedskap i sammenheng med den samlede nordiske beredskapen og beredskapsevnen og ta initiativ til at det utarbeides en samlet matberedskaps- og forsyningsplan for Norden.
5. Lage en egen plan for hvordan frivekst- og veksthusarealer som i dag brukes til blomster og prydplanter, i tillegg til for eksempel golfbaner og jordbruksareal til produksjon av ferdigplen, i en krisesituasjon kan brukes til produksjon av grønnsaker og belgvekster.
6. Øke andelen husdyr på beite- og eller gressfôr.
7. Øke andelen norskprodusert korn til matkornproduksjon.
8. Videreføre Matkornpartnerskapet etter 2030.
9. Utarbeide en egen plan for lagring av nødvendige innsatsfaktorer.
10. Kvantifisere evnen til omstilling i krisetid gjennom et nytt "Alstadheim-utvalg".

En grønnere og mer bærekraftig landbrukspolitik

Klimaet er viktig for landbruket, og landbruket er viktig for klimaet. Ikke bare fordi landbruket selv slipper ut klimagasser, men fordi klimaendringene direkte påvirker alle aspekter av matproduksjonen, fra planting til høsting - og dermed også lønnsomheten.

Selv om det gjøres grep i jordbruket for å få ned utslippene, forventes det likevel at utslippene fra norsk landbruk vil forbli stabile i de kommende årene med dagens politikk. Derfor vil jordbruket gå fra å utgjøre oppunder 10% av de totale norske klimagassutslippene i dag, til at jordbruket i fremtiden, om øvrige sektorer når sine mål om utslippskutt, vil stå for over 75 % av alle norske utslipp.^{xixii}

De årlige overføringene til landbruket, som nå er oppe i nesten 30 milliarder kroner, er i dag lite klimavennlige, og incentiverer i liten grad den enkelte bonde til å ta klimagrep. Det kan heller ikke forventes at en bonde i et svært regulert system alene skal ta kostnadene med å kutte utslipp.

Jordbruksavtalen vil i perioden 2022–2030 utgjøre rundt 200 milliarder kroner. Som med alle store overføringer til private aktører, bør også denne avtalen knyttes til klimakrav og i større grad dekke merkostnader ved grønne valg.

En av de aller viktigste løsningene er å stimulere til økt produksjon og forbruk av plantebaserte landbruksprodukter som korn, frukt og grønt. Det kutter utslipp, øker selvforsyningsgraden og bedrer helsen vår.

I Norge har vi i dag 2,9 millioner dekar til matkorn, olje- og proteinvekster. I tillegg har vi over 1 millioner dekar egnede arealer som benyttes til grovfôrvekster.^{xiii} Bare potet alene har et 5-6 ganger høyere produksjonspotensial enn i dag.^{xiv}

Produksjonsstøtten bør innrettes på en måte som gjør at den mer klimaoffensive bonden belønnes i mye større grad enn i dag. OECD har vært tydelige på viktigheten av å fjerne tiltak som gjør det vanskelig for bønder å endre produksjonen, som for eksempel prisstøtte og andre regler som gjelder bestemte produkter. Slike regler gjør matsystemene mindre fleksible og reduserer bøndenes muligheter til å tilpasse seg endringer. Denne måten å innrette politikken på er økonomisk ineffektivt og kan skade miljøet. Norge har tidligere fått kritikk fra nettopp OECD for ikke å fjerne slike tiltak.^{xv}

En utfordring er det norske kjøttforbruket. Nordmenn har siden 1959 doblet kjøttforbruket^{xvi}, og svært mange av oss spiser mer kjøtt enn hva de gamle kostholdsrådene anbefaler. Støtten til kjøtt- og meieriproduksjon, som utgjør den størstedelen overføringene til jordbruket, bidrar til kunstig lave priser på disse produktene. Samtidig spiser kun 18 prosent av oss anbefalt mengde av frukt og grønt.^{xvii} Dersom vi alle hadde fulgt de gamle kostholdsrådene, ville helseeffekten være verdt omtrent 191 milliarder norske kroner.^{xviii}

Landbruket er også unntatt CO₂-avgift. Sann bør det ikke være i 2040, men fordi landbruket er en sektor som i stor grad driver med biologiske prosesser vil en

innføring også være krevende. Samtidig må en slik avgift heller ikke innrettes på en måte som er konkurransedrivende til fordel for importert kjøtt. I spørsmålet om en CO2-avgift for jordbruket er utvalget delt.

30 ideer for å gjøre norsk landbruk grønnere

1. Følge opp jordbrukets klimaavtale om å bidra til å endre matforbruket i den norske befolkningen slik at matforbruket i størst mulig grad blir i tråd med kostholdsradene.
2. Innrette produksjonsstøtten slik at det lønner seg å produsere mat med lavt utslipp og bruk av lokale ressurser.
3. I større grad likestille landbrukssektoren med andre sektorer i miljø- og klimapolitikken.
4. Utarbeide en nasjonal jordhelsestrategi.
5. Styrke klimatilpasningen i landbruket.
6. Legge til rette for at det kan dyrkes mer belgvekster som erter og åkerbønner i Norge.
7. Jobbe for at norske produkter kan ha større avvik i fasong ut til forbruker.
8. Øke informasjon til forbrukere om mat, sunt kosthold og riktig ernæring.
9. Se på økt bruk av tang og tare til dyrefôr, og muligheten for å utvikle mikroalger til bruk i dyrefôr for å redusere metanutslipp i landbruket.
10. Øke kompetansen om taredyrking, prosessering og bioraffinering.
11. Bedre rammevilkårene for utvikling av miljøvennlig gjødsel, jordforbedring og bioenergi.
12. Øke bruk av biokull til jordforbedring for å redusere CO2 utslipp.
13. Utvikle en sirkulær verdikjede hvor slam og avfall fra havbruk kan benyttes til gjødsel i jordbruket.
14. Muliggjøre gårdstilpassede planer for utslippskutt.
15. Stimulere til økt karbonbinding ved regenerativ jord.
16. Øke satsing på klimarådgivning.
17. Øke bruken av klimavennlig og bærekraftig fôring.
18. Fremme overgangen til fossilfri maskinpark og oppvarming i landbruket.
19. Legge bedre til rette for bruk av husdyrgjødsel som råstoff både i små gårdsanlegg og i industrielle biogassanlegg.
20. Gi bonden bedre mulighet til å produsere småkraft og bli selvforsynt med energi.
21. Legge til rette for økt bruk av beite for økt lagring av karbon i jordsmonnet.
22. Internasjonalt jobbe for økt oppslutning om bærekraftig matproduksjon.
23. Redusere matsvinn.
24. Gjøre klimakalkulatoren for landbruket obligatorisk.
25. Stimulere forskningen på metanhemmere og sterkere incentivere bruk av metanreducerende fôr.
26. Innføre en merkeordning på mat som gjør det enklere for forbrukere å ta grønne valg.
27. Økt vern av myr.

28. Kutte utslipp gjennom alternativer til CO2-avgift i landbruket.
(Dissens: Jon Gunnar Pedersen, Tore Vamraak og Oluf Ulseth: Innføre CO2-avgift i landbruket)
29. Fjerne CO2-fritak på landbruksdiesel
30. Innføre avgift på nitrogen i kunstgjødsel, og samtidig legge til rette for bedre bruk av gjødselvarer, for å redusere utslipp og sikre bedre utnyttning av råvarene.

Økonomisk robusthet i møte med fremtiden

Å være bonde i dag innebærer å måtte sette seg inn i et virvar av regler og ordninger. Det gir en vanskelig hverdag for bøndene, og er et vanskelig system for myndigheter og innbyggere å forstå.

Landbruket må anerkjennes som mange virksomheter drevet av selvstendig næringsdrivende, som har både rett og evnen til å treffe selvstendige beslutninger basert på hva som best tjener deres interesser. Landbruket bør også i større grad betraktes som en integrert del av en verdikjede – en kjede som starter med det utstyret næringen behøver, som avsluttes med den maten forbrukerne konsumerer og det kulturlandskapet samfunnet verdsetter, og som inngår i en sirkulærøkonomi hvor mange andre næringer også er involvert. Landbruket krever både arbeidskraft og kapital, som må lønnes og forrentes – gitt at det er ressurser som kunne vært anvendt i andre typer virksomheter.

Norsk landbruk er i dag avhengig av en rekke tilskudd. I 2023 betalte Landbruksdirektoratet produksjonstilskudd og avløsertilskudd på 17 milliarder kroner til bøndene.^{xix} Samlede tilskudd er høyere enn det norske landbrukets totale næringsinntekt. Nåværende regjering har på to år økt budsjettstøtten til landbruket med 54 prosent, eller bortimot 10 milliarder kroner uten at det har gitt noen nevneverdig bedring av situasjonen i landbruket. Neste år vil den samlede overføringen være på omtrent 29 milliarder^{xx}, uten at matproduksjonen har økt tilsvarende. OECDs analyser viser til at Norge er det landet i OECD hvor næringsstøtten utgjør størst andel av jordbrukets samlede brutto inntekt.^{xxi} Det er en utvikling som ikke kan fortsette.

Å styrke økonomien i norsk landbruk innebærer større strukturelle grep. Siden 1990-tallet har konsumet av kjøtt økt med nesten 50 prosent, samtidig som antall gårdsbruk er redusert fra 100 000 til 38 000.^{xxii} Grøntsektoren kjennetegnes av høy verdiskaping per dekar. Vi skal fortsatt ha kjøtt- og melkeproduksjon i Norge, men potensialet for økt verdiskaping ligger i stor grad i grøntsektoren. I dag mottar grøntsektoren kun 2,5 prosent av budsjettmidlene til landbruk, men står for neste 19 prosent av verdiskapingen. Samtidig henter grøntsektoren over 90 prosent av inntektene sine fra markedet. Dette til tross for sterk konkurranse fra import.^{xxiii}

11 ideer for å ruste norsk landbruk bedre økonomisk

1. Legge til grunn at bonden først og fremst er selvstendig næringsdrivende, og gjøre landbruket mindre avhengig av offentlige overføringer ved å legge til rette for flere inntektsmuligheter.
2. Redusere antall tilskuddsordninger og forenkle dem, slik at det blir mer attraktivt for bonden å tilpasse seg det forbrukerne etterspør fremfor tilskuddsordningene.
3. Legge til rette for et velfungerende marked for fôr, spredearealer og jordleie, samt gjøre det enklere å omsette jord.
4. Premiere kvaliteten på produktene for å sikre økt verdiskaping i verdikjeden.

5. Utnytte mulighetene i kunstig intelligens, samt dataene kartverket har om norske eiendommer, til å bedre innrette tilskuddsordninger etter driftsforholdene til det enkelte jorde fremfor soneinndeling.
6. Gjøre prisnedskrivning av korn mer fleksibel for å også incentivere produksjon av eget fôrkorn til egne dyr på egen gård, og vurdere om prisnedskrivning på korn hindrer økt produksjon.
7. Stimulere til mindre bruk av kraftfôr og mer bruk av norskprodusert grovfôr.
8. På sikt oppheve konsesjonsloven.
9. Forenkle jordlovens bestemmelser for deling av jordbrukseiendom
10. Gjennomgå kvotebegrensninger og konsesjonsgrenser for produksjon fra enkeltbruk og samdrifter, og gjøre det enklere å dele eiendommer når hensikten er å styrke og rasjonalisere nabobruk.
11. Redusere de offentlige utgiftene til administrasjon, regulering og styring av landbrukssektoren, og omdisponere slike midler til inntektsskapende tiltak for næringen.

Forbrukerne i sentrum

Norsk landbrukspolitikk må tilpasses endrede forbruksvaner og endrede markedsforhold i fremtiden, og i større grad legge til rette for en næring som leverer det forbrukerne etterspør. Samtidig som norsk landbruk må rustes til å møte et stadig mer krevende internasjonalt marked.

Å ta hensyn til forbrukerne krever at vi klarer å produsere mat som etterspørres til en pris forbrukerne er villige til å betale. Vi må ta hensyn til trender og kostholdsanbefalinger og bidra til å skape markeder for varer som er sunne og trygge for forbrukeren.

Et av målene for norsk matproduksjon må være å videreutvikle norske merkevarer som det kan være eksportpotensial for. Både import og eksport er nødvendige deler av den norske matvareberedskapen. Eksporttilgang kan vi samtidig neppe sikre uten at vi også tillater import av matvarer. Alle importbegrensninger som øker norske matvarepriser bidrar til å øke handelslekkasjen, samtidig som de merkes mest av de husholdningene som har dårligst råd.

Matvareprisene reguleres av flere faktorer. Prisene på en rekke norske landbruksprodukter er i stor grad politisk regulert, både gjennom jordbruksoppgjøret og gjennom importvernet. I tillegg er kostnadene for dagligvarer høy i Norge, blant annet på grunn av faktorer som geografi, klima, lønnskostnader, transportkostnader og av landbrukspolitikken. I tillegg er konkurransen svak i flere deler av verdikjeden for dagligvarer. Det bør derfor gjennomføres en bransjemarginstudie av hele verdikjeden, fra jord til bord, for å sikre bedre oversikt over konkurransen i markedet.

Markedsregulering

Det er likevel viktig å understreke at i et uregulert marked vil prisvariasjonene på jordbruksprodukt være store, noe som skaper utfordringer både for produsenter og forbrukere. Dette vanskeliggjør planleggingen for den enkelte bonden og er et hinder for en effektiv ressursbruk. Det kan også skape usikre tilførselssituasjoner for forbrukeren. I tillegg møter prisene på jordbruksprodukter et generelt prispress. Fordi markedet og verdikjeden for jordbruksvarer fungerer annerledes enn andre varemarkeder, og stabil produksjon er viktig for forbrukerne, er det nødvendig med en form for markedsregulering. Likevel er dagens markedsregulering for stram, og bør i større grad ta sikte på å forbedre konkurransen i verdikjeden.

Markedsreguleringen har også en lang rekke utfordringer. Et fellestrekk er konfliktlinjene mellom samvirkene som også har såkalt regulatoransvar og uavhengige aktører. Parallelt med dette har det i sektor etter sektor de siste årene oppstått underskuddssituasjoner, som mangel på egg og melk, og i andre perioder store overskudd av kjøtt, som fører til at store mengder varer blir liggende på reguleringslager eller kastes.

Det er også behov for å tilpasse konkurranseregelverket til den stadig skiftende økonomiske virkeligheten. Disse utfordringene ble påpekt allerede i 2015 av det Markedsbalanseringsutvalget.^{xxiv} Et samlet utvalg tok til orde for endringer, også av

hensyn til å øke tilliten til reguleringen. Den siste tiden har vist at det er et åpenbart behov for en mer fleksibel tilnærming til regulering, spesielt med tanke på raske endringer i teknologi og markedstrender. Dette innebærer også å unngå for strenge reguleringer som kan hemme innovasjon.

Importvern

Norge har en utfordrende geografi og klimatiske forhold gjør det vanskelig å ha en volumproduksjon i fri konkurranse med utenlandske produsenter. Import- og tollvern er derfor viktig for å beskytte norsk landbruk mot konkurranse fra utenlandske aktører, og bør bevares. Samtidig er det viktig å være klar over kostnadene forbundet med et slikt vern. En konsekvens av import- og tollvernet er nemlig at vernet gjør det mindre lønnsomt for utenlandske aktører å etablere seg i Norge. Noe som igjen bidrar til svekket konkurranse i dagligvaresektoren, konsentrert markedsmakt og høyere matvarepriser for forbrukerne.

Dagens importvern påvirker dermed forutsetningene for konkurranse i verdikjeden for dagligvarer og i forlengelsen av det prisen på mat. Det svekker konkurransen på leverandørleddet her hjemme, fordi det begrenser muligheten leverandører med produksjonsanlegg i utlandet har til å tilby sine varer til konkurransedyktige vilkår. Som en konsekvens reduserer det derfor muligheten utenlandske aktører har til å utnytte eksisterende sortiment med egne merkevarer, produsert i utlandet, ved etablering i Norge. For tilberedte matvarer får det uheldige konsekvenser, gjennom at ulike terskelverdier for toll gjør at mange produkter havner i tollposisjon, og det medfører at kun de største etablerte aktørene klarer å tilpasse seg.

Samtidig er vi ikke gode nok på å synliggjøre fordelene med norsk matproduksjon, som kan være et konkurransefortrinn overfor utenlandsk import. Norsk kjøttproduksjon er kjennetegnet av lav antibiotikabruk og god dyrevelferd, noe som er et fortrinn, både i Norge og internasjonalt. Å ha opprinnelsesmerking på kjøtt vil derfor kunne være et konkurransefortrinn for norske bønder, både med tanke på pris i Norge og også etter hvert for eksport.

Reiseliv og lokale matopplevelser

Norge har en rik landbruks- og matkultur, et mangfold av kulturminner og unike verdensarvområder som alle bidrar til historien om Norge. Dette er en sterk merkevare, som skapes og opprettholdes i samspillet mellom mat, historie og reiseliv. Norsk matproduksjon bør i større grad sees i sammenheng med flere muligheter for både eksport, måltidsturisme og opplevelser.

Økt direktesalg av mat fra bonde til konsument, gir større mulighet for verdiskaping for bonden. En konsument som kjøper direkte fra bonden får også en bedre forståelse av hvordan mat produseres og for jordbrukets rolle i samfunnet.

11 ideer for å ta mer hensyn til norske forbrukere

1. Evaluere eksisterende reguleringer knyttet til marknedsregulatorene, for å sikre at konkurransen ikke begrenses unødvendig, eller at det hindrer nye aktører i å komme inn på markedet.

2. Sørge for at Konkurransetilsynet i større grad kan følge opp landbrukssektoren.
3. Flytte ansvaret av markedsregulering av melk og kjøtt til en uavhengig aktør for å sikre en mer uavhengig markedsregulering, gjennom å legge kompetansen for markedsregulering Tine, Felleskjøpet og Nortura i dag har, til landbruksdirektoratet.
4. Avvikle markedsreguleringen på egg.
5. Foreta en helhetlig gjennomgang av importvernet for å identifisere hvilke tollbarrierer som kan bygges ned uten at det rammer norsk matproduksjon unødig, og på den måte sikrer størst mulig fordel for forbrukerne, med minst mulig ulempe for landbruket.
6. Gi bonden større inntektsmuligheter gjennom f.eks. gårdsutsalg, direktesalg på nett, Reko-ringer, og jobbe for enklere tilgang i lokale dagligvarebutikker.
7. Gå i dialog med dagligvarebransjen og samvirkeforetakene om økt mangfold i produktutvalg og produksjon.
8. Innføre opprinnelsesmerking av produkter slik at forbruker kan ta opplyste valg.
9. Legge til rette for økt samarbeid mellom reiselivsnæringen og landbruket.
10. Gjennomføre en marginstudie av hele verdikjeden for dagligvarer.
11. Innføre CO2-merking av dagligvarer.

Bærekraftig skogforvaltning

De norske skogene har gitt grunnlag for arbeidsplasser, verdiskaping og eksport gjennom århundrer. Skogen spiller en viktig rolle for både miljø og klima, naturopplevelser og biologisk mangfold. Den er råvare for mange viktige verdikjeder, fra biokjemi og byggematerialer til energi- og matproduksjon. Alle våre olje og gassressurser er geologiske resultater av fortidens skoger, og mangfoldet for fremtidig produksjon er nesten ubegrenset.

Samtidig skaper skog et betydelig rom for binding av CO₂ gjennom god og rasjonell skogpleie. Skogen binder også halvparten av de årlige klimagassutslippene i Norge.^{xxv}

Norge har plass til både vernet skog og profesjonell skogsdrift, men strukturen i næringen har i praksis stått nesten stille i mer enn femti år. Med tusener av skogeiendommer og titusener av skogeiere er store deler av skogarealet forvaltet av eiere som har helt marginal økonomisk interesse i skogsdrift. Samvirke og skogsentreprenører har tillatt økt effektivitet i skogbruket, men en struktur med veldig mange og kapitalsvake skogeiere har holdt utviklingen av norsk skogindustri tilbake sammenlignet med våre naboland Finland og Sverige. Staten har samtidig økt sitt skogeierskap, ikke minst takket være at staten har satt lavere avkastningskrav til investeringer enn Regjeringen ville tillatt private å bruke. Høyres samlede politikk, inkludert skattepolitikken, vil gjøre det lettere for norske skogeiere å kjøpe, eie og drive skog.

10 ideer for en bedre skogpolitikk

1. Salg av skog bør ikke underlegges hverken konsesjonskrav eller prisreguleringer, men tillates omsatt på en måte som kan fremme aktiv forvaltning og aktivt eierskap.
2. Øke privat og lokalt eierskap til norske skogressurser ved å redusere det offentlige eierskapet til skog, og gjennomføre en grundig verdivurdering av Statskog.
3. Fortsatt satse på og støtte frivillig vern av skog, og aktivt jobbe for at skog forvaltes som en bærekraftig ressurs innenfor gjeldende lovverk og sertifiseringsordninger for å sikre økt verdiskaping og effektiv karbonfangst.
4. Staten bør stimulere til fortsatt økt nyplanting, økt plantetetthet, suppleringsplanting og planting med foredlet plantemateriale som gir økt tilvekst og bedre kvalitet og levetid på trevirket.
5. Fremme skoggjødsling for å øke vekst og karbonopptak i skogen.
6. Forbedre offentlig infrastruktur og stimulere til bygging av flere skogsbilveier, tømmerterminaler og tømmerkaier for å øke næringens konkurransekraft, men samtidig ivareta behovet for å verne myr av hensyn til karbonfangsten i slike områder.
7. Stimulere til mer bruk av tre som byggemateriale.
8. Øke satsningen på forskning og utvikling innenfor skogbruk og legge til rette for nye forretningsområder innenfor sirkulærøkonomi og bionæringer.

9. Gjennom dereguleringer bidra til å utvikle mangfoldet i næringer knyttet til skogen, inkludert kommersielle muligheter innen jakt, fiske, reiseliv, energiproduksjon og hyttebygging.
10. Øke ressursutvekslingen mellom skogbruk og fiskeoppdrett.

Sluttnoter

- ⁱ Riksrevisjonen: Riksrevisjonens undersøkelse av måloppnåelse og styring i jordbruket, [Dokument 3:12 \(2009-2010\)](#)
- ⁱⁱ SSB Bønders jordbruks areal Tabell 04500 og SSB [Stabilt jordbruksareal](#) 5.12.2023
- ⁱⁱⁱ SSB Husdyrhald 13. mai 2024 Tabell 03688
- ^{iv} NIBIO [Utsyn over norsk landbruk – nokre fakta ved årsskiftet](#), besøkt 30.05.2024
- ^v Helsedirektoratet [Utvikling i norsk kosthold 2023 kap. 2.6 Kjøtt og kjøttvarer](#)
- ^{vi} NIBIO Norsk mathvete: [Fra 100 prosent import til 75 prosent selvforsyning](#) besøkt 30.05.2024
- ^{vii} EU [Farm to Fork Strategy](#)
- ^{viii} Totalberedskapskommisjonen [NOU 2023:17 Nå er det alvor](#)
- ^{ix} Riksrevisjonen [Dokument 3:4 \(2023-2024\) Matsikkerhet og beredskap på landbruksområdet](#)
- ^x NIBIO [Ferske tall om norsk sjølforsyning](#) 15.05.2020
- ^{xi} Miljødirektoratet [Miljøstatus](#) besøkt 31.05.2024 Norges totale klimagassutslipp i 2022
- ^{xii} NOU 2023: 25 Omstilling til lavutslipp – Veivalg for klimapolitikken mot 2050
- ^{xiii} NIBIO rapport Vol. 9 NR 53 2023 [Produksjonspotensial i jordbruket og nasjonal sjølforsyning med mat. Utredning for Klimautvalget 2050](#)
- ^{xiv} NIBIO Notat 6. april 2017 Status og potensial for økt produksjon og forbruk av vegetabiliske matvarer i Norge s12
- ^{xv} OECD [Policies for the Future of Farming and Food in Norway](#) 02.03.2021
- ^{xvi} Animalia [Kjøttets tilstand 2023](#)
- ^{xvii} OFG [Frukt og grøntstatistikk 2023 Mars 2022](#)
- ^{xviii} Helsedirektoratet [Rapport 15-2451 Samfunnsgevinster av å følge Helsedirektoratets kostråd](#)
- ^{xix} Landbruksdirektoratet: [Statistikk og utviklingstrekk/Tilskudd til jordbruksforetak 2023](#)
- ^{xx} Prop. 105 S endringer i statsbudsjett 2024 under Landbruks- og matdepartementet (jordbruksopgjøret 2024)
- ^{xxi} OECD (2023), Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023
- ^{xxii} SSB [Fakta om Jordbruk antall gårdsbruk](#)
- ^{xxiii} Gartnerhallen SA: [Innspill til Statsbudsjettet 2023](#)
- ^{xxiv} Landbruks- og matdepartementet rapport av 24. juni 2015, [Evaluering av markedsbalansering i jordbruket](#)
- ^{xxv} Landbruksdirektoratet: [Skog som klimatiltak 06.03.2024](#)